

UTJECAJ OZALJSKOG KNJIŽEVNO-JEZIČNOGA KRUGA NA POVIJEST HRVATSKOG JEZIKA

Penga, Ante

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:627183>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET U SPLITU
ODSJEK ZA HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Ante Penga

UTJECAJ OZALJSKOG KNJIŽEVNO-JEZIČNOGA KRUGA NA POVIJEST
HRVATSKOG JEZIKA

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Marijana Tomelić Ćurlin

Split, 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. RAZVOJ HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA	2
3. GENEZA ZRINSKIH I FRANKOPANA	2
3.1. Obitelj Zrinski	2
3.2. Obitelj Frankopan	3
3.3. Povijesne okolnosti osmanlijskih provala	3
3.4. Nikola Zrinski Sigetski	4
4. RAZVOJ NARJEČJA	6
4.1. Čakavsko narječje	6
4.2. Štokavsko narječje	6
4.3. Kajkavsko narječje	6
4.4. Stilizacija čakavskog i štokavskog narječja	7
5. KLASIFIKACIJA KNJIŽEVNOG JEZIKA	9
5.1. Periodizaci	9
6. JEZIK OZALJSKOGA KNJIŽEVNO-JEZIČNOG KRUGA	11
7. OBILJEŽJA HIBRIDNOG KRUGA	13
8. NAJZNAČAJNIJA DJELA I AUTORI	15
8.1. Petar Zrinski	16
8.2. Ana Katarina Zrinska	16
8.3. Fran Krsto Frankopan	17
8.4. Ivan Belostenec	17
8.5. Pavao Ritter Vitezović	18
9. ZRINSKI NAKON SMRTI JURJA V. I POČETAK KRAJA	19
9.1. Odnos Nikole i Petra Zrinskog sa Leopoldom I.	19
9.2. Kraj Zrinskih i njihova urota	20
9.3. Sudbina perostalih članova obitelji Zrinski nakon smaknuća	22
9.4. Posljedice Zrinsko-frankopanske urote	23
10. ZAKLJUČAK	24
POPIS LITERATURE	25
IZVORI S INTERNETA	26

ZNANSTVENI RADOVI.....	26
SAŽETAK.....	27
SUMMARY.....	28

1. UVOD

Jezik se, kao funkcionalna i značajna pojava, smatra osnovom narodne kulture što znači da se njega treba neprekidno istraživati s različitih stajališta (kulturološkog, lingvističkog i sl.). Nadalje, u kontekstu hrvatskoga književnoga jezika, on je produkt hrvatskoga naroda, kulture i književnosti. Kao i svaki jezik, hrvatski književni jezik je u svojoj prošlosti prolazio kroz mnoge promjene zbog povijesnih, socioloških i drugih razloga. Poznato je da se u povijesti pojavilo više književnih jezika na osnovi različitih narječja, ipak svi su oni standardizirani dijalekti istoga jezika, pa se mogu uzimati kao cjelina i kao jedna jezična povijest (Vince, 2002: 20). Trodijalekatnu podjelu na čakavsko, štokavsko i kajkavsko narječje poremetio je i zahvatio u 17. stoljeću fenomen hibridnog književno-jezičnog kruga. Njegovo ime daje nam naslutiti o čemu je riječ, dok njegov drugi naziv *Ozaljski književno-jezični krug* otkriva i glavne predstavnike. Cilj ovog rada je prikaz istoimenog književno-jezičnog kruga u kontekstu povijesti hrvatskoga jezika, odnosno načina na koji je došlo do inteferencije obilježja različitih narječja, uz naglasak na povijesni uspon velikaških obitelji Zrinskih i Frankopana. S obzirom da politički procesi dirigiraju kulturnim i književnim razvojem ozaljskoga kruga, istaknut ćemo Zrinsko-frankopansku urotu iz 1671. godine kao tendenciozni događaj koji je utjecao na književno-jezični krug.

2. RAZVOJ HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Početcima hrvatske srednjovjekovne hrvatske književnosti dominira knjiški crkvenoslavenski jezik, uz snažnu zastupljenost liturgijskih tekstova. U moru djela liturgijskog karaktera, nailazimo i na neke tekstove koji nisu takvi, a njihova osnovica građena je od živog narodnog govora (Vončina, 1988: 12). Na području glagoljaštva tog perioda, narodni jezik se koristi u diplomatici, dopisivanju i pravnim spisima s ciljem da funkcionalno približe jezik narodu (Vince, 2002: 20). Narodni jezik u neliturgijskim djelima u razdoblju srednjega vijeka, pisan je čakavskim narječjem (*Bašćanska ploča, Vinodolski zakon, Šibenska molitva i dr.*) (Vončina, 1988: 13). Kako u Europi, tako i u Hrvata, početak 15. stoljeća obilježen je pojavom tiskarskog stroja koji u Hrvatskoj ima dvije faze razvoja (Moguš, 2009: 33). Prva hrvatska tiskana knjiga *Misal po zakonu rimskoga dvora* dovršena je 22. veljače 1483. godine.

3. GENEZA ZRINSKIH I FRANKOPANA

3.1. Obitelj Zrinski

Obitelji Zrinskih i Frankopana jedne su od najpoznatijih velikaških obitelji hrvatske historiografije. S obzirom na njihov politički utjecaj u ranom novom vijeku, obitelji su svoj utjecaj širile na različite aspekte društva, ponajprije na književnom, gospodarskom, ekonomskom, kulturnom i vojnom planu. Šubići kao velikaška i plemićka obitelj poznata je još 1102. godine kada su priznali ugarskog kralja Kolomana Arpadovića za kralja Hrvatske i Dalmacije (Jančić, 2013: 9). Stolovali su u Bribiru kojeg su dobili kao naseljedno dobro, odnosno *plemenšćinu* 1251. godine te su nosili titulu Bribirskih knezova (Šišić, 2004: 212). Pod svojom kontrolom imaju područje između Krke i Zrmanje te priobalne dalmatinske gradove (Trogir, Šibenik, Split). Najpoznatiji pripadnik ove loze je ban Pavao I. koji je zbog slabosti Arpadovića suvereno vladao Hrvatskom i Dalmacijom (Jančić, 2013: 28). Svoj krah doživjeli su u 14. stoljeću kada su poraženi u sukobu sa snažnijim kraljevskim vlastima i drugim hrvatskim feudalcima. Prebjegavši na sjeverno područje Hrvatske, zahlanjajući prvenstveno iznimnim individualnim sposobnostima pojedinih pripadnika loze te novostečenim posjedima, nastanjuju se u gradu Zrinu i od 31. srpnja 1347. nose ime Zrinski gdje šire svoju vlast na okolna područja. Loza Zrinskih potječe od Jurja III. Šubića koji je

ujedno Juraj I. Zrinski (Jančić, 2013: 14). S vremenom su prodori Turaka sve silniji i učestaliji na hrvatski narod zbog kojih je stvorena Vojna krajina, istovremeno vlast u Ugarskoj i Hrvatskoj preuzima Ferdinand Habsburški 1527. godine pa Hrvatska ostaje u Habsburškoj monarhiji sve do početka 20. stoljeća (Jančić, 2013: 18).

3.2. Obitelj Frankopan

Paralelno s usponom Zrinskih, svoj razvoj doživljava porodica Frankopana. Stolovali su na otoku Krku te su kvalitetno iskorištavali svoj geografski i politički položaj. Naime, u isto vrijeme su služili dvama gospodarima (mletačkog dužda i ugarsko-hrvatskoga kralja). Oni su u trenucima kada su dvije sukobljene strane znale o nečem sporiti, mudro odabirali stranu koja će njima više pogodovati. Važan događaj za obitelj Frankopan dogodio se 1430. godine, tada je u Rimu papa Martin V. ugostio bana Nikolu IV. i legitimirao da su krčki knezovi potomci rimskih Frankopana. Istoimeni ban imao je 8 sinova kojima je dodijelio područja za upravljanje čija su imena izvedena od najpoznatijeg naselja tog prostora (cetinska, slunjska, tržačko-brinjska). Najpoznatija i najvažnija loza jest ozaljska koja je trajala do 1577. godine (Jančić, 2013: 30).

3.3. Povijesne okolnosti osmanlijskih provala

Padom Bosne 1463. godine Osmanlije se približavaju područjima hrvatskih velikaških obitelji, između ostalog i posjedima obitelji Zrinski. Prvi se pod turskom okupacijom i agresijom našao Petar II. (1435.-1493.) koji je bio praunuk prvog Zrinskog – Jurja I., njegova zadaća bila je osigurati posjede uz granicu na Uni, a njegova pogibija dogodila se 1493. godine u čuvenoj bitci kod Krbavskog polja. 30 godina prije, Zrinski su dobili suverenitet nad rudnicima (Gvozdansko, Lišnica, Pastuški grad i dr.) te su zahljajući njima, opstajali na gospodarskom, vojnom i financijskom planu.

Petra II. nasljedio je njegov sin Nikola III. Zrinski (1489.-1534.) koji je zbog nemogućnosti samostalne obrane od Osmanlija, zatražio pomoć od Ferdinanda Habsburškog. Potpisali su ugovor 1524. godine kojim je Nikola dobio na korištenje gradove Novigrad i Dobru te neke posjede uz Unu, uz uvjet da Ferdinand na tim područjima drži svoju vojsku (Jančić, 2013:

30). Nikola III. povezao je lozu Zrinskih sa Kurjakovićima ženidbom za Jelenu, sestru Ivana Karlović – posljednjeg živog potomka knezova Kurjakovića Krbavskih (Vujić, 2007). Hrvatska se u tim trenucima nalazila između Osmanskog Carstva i Europe te je njezin prostor sveden na *ostatke ostataka* (lat. *reliquiae reliquiarum*). Štoviše, više nije bilo srednjovjekovne Hrvatske južno od Velebita, a sjedište je premješteno na područje nekadašnje Slavonije čiji je slobodni dio bio samo zapadni. Zbog daljnjih napada Turaka, formirana je Vojna krajina te je Hrvatska podijeljena na dva teritorija (Jančić, 2013: 21). Hrvatsko se plemstvo odupiralo naporima Beča da se Vojna krajina skroz izdvoji iz Hrvatske jer je služila Hrvatima za obranu protiv Turaka. Zapravo, Vojna krajina je bila aparat kojim je njemačka vojska kontrolirala monopol hrvatskog plemstva (Strčić, 1991: 27).

3.4. Nikola Zrinski Sigetski

Najpozantiji borac protiv turskih agresija je Nikola Zrinski Sigetski. Po ocu Nikoli III. bio je potomak slavni^h Šubića, a po majci Jeleni potomak krbavskih Karlovića. Iako ga historiografija bilježi kao Nikolu Šubića Zrinskog Sigetskog, on se predstavlja kao Nikola od Zrina.¹ Svojim liderskim vještinama branio je granicu od Senja do Siska, od Siska do Virovitice, pa i Ugarskoj. Golema površina zahtijevala je izdašna financijska ulaganja, uz činjenicu da Ferdinand nije osiguravao dovoljno sredstava. 1542. godine proslavio se velikom pobjedom nad Turcima te mu Ferdinand zauzvrat dodjeluje bansku čast nad Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom. Godinu dana kasnije, prema brojnim izvorima, došlo je do ujedinjenja dvije najveće velikaške obitelji. Nikola se u Ozlju oženio Katarinom Frankopan, sestrom posljednjeg muškog potomka ozaljske loze Frankopana, Stjepana III. Frankopana. U vrijeme potpisivanja bračnog ugovora Nikola Zrinski Sigetski brojao je 17 gradova i imanja u Hrvatskoj i Slavoniji dok je Stjepan III. Frankopan imao 25 posjeda. Za Zrinske je bio ključan ponovni izlaz na more, dobili su Grobnik, Trsat, Bakar i Bribir. Samim time, imali su ponovni izlaz na more nakon gotovo 200 godina (Jančić, 2013: 30).

Posjedi koje je dobio Nikola su: Bakar, Bribir, Drvenik, Dubovac, Grižane, Grobnik, Hreljin, Jesenica, Juanc, Ključ, Lipu, Lukovdol, Mlaku, Modruš, Novi u Primorju, Novigrad, Ogulin, Ozalj, Peć, Plaški, Ribnik, Skrad, Trsat, Vitunj i Zvečaj (Regan, 2007: 185). Nikola Zrinski davao je vlastiti novac za fiannciranje i obnavljanje vojske i utvrda. Za taj dug, umjesto novca kralj je Nikoli 1546. poklonio Čakovec i Štrigovo u Međimurju čime je Čakovec posato

¹ Petrić, Hrvoje. *Nikola IV. Šubić Zrinski* (dostupno na na: <http://www.matica.hr/hr/530/nikola-iv-subic-zrinski-27448/>)

središte Zrinskih (Jančić, 2013: 24–25). Cijela istaknuta biografija Nikole Zrinskog Sigetskog čini samo prvi dio njegovog kredibiliteta u hrvatskoj historiografiji dok drugi dio Nikoli daje dimenziju besmrtnosti. Radi se o junačkoj smrti u bitci kod Sigeta kojom nije samo obranio Hrvatsku, već cijelu Europu i kršćanstvo od osmanske sile. Različite brojke strujaju u opisivanju sigetske bitke, ali Mažuran navodi da je pred Siget došlo oko 90 000 osmanlijskih vojnika i 300 topova dok je Zrinski imao na raspolaganju 40 topova, 800 centi baruta, 41 kola s 212 konja i 300 sjekira (Mažuran, 1998: 125–126). Nikola Zrinski Sigetski poginuo je 7.9.1566., osim što su izgubili 25 000 ljudi i sultana, Osmanlije su odustali od daljnjeg pohoda na Beč. Nikolu je naslijedio njegov sin Juraj po kojem se nastavila razvijati loza Zrinskih iz Čakovca. Narednih 80 godina, u obje loze Zrinskih i Frankopana često su se mijenjali više ili manje povijesno poznati članovi. Učestale promjene obiteljskih lidera, kumulirale su gubitak imovine i na cjelokupno bogatstvo velikaških pokoljenja (Jančić, 2013: 34).

4. RAZVOJ NARJEČJA

Uspostava i pojava ozaljskoga književno-jezičnog kruga u kontekstu povijesti hrvatskoga književnoga jezika nije moguća bez prethodnog prikaza ostalih narječja (čakavsko, štokavsko i kajkavsko), odnosno na kojim su se područjima prostirali te kako je došlo do dodira i miješanja istih.

4.1. Čakavsko narječje

Čakavsko se narječje u prošlosti, na geografskoj karti, prostiralo na znatno širem području. Uz karakterističnu zastupljenost na otocima, dolazi do ekspanzije na velikom dijelu kopnene Dalmacije dok neki analitičari smatraju da se upotrebljavao i u samom Dubrovniku. Nadalje, na sjeveru je čakavsko narječje zastupljeno do Like i dijela Bosne te do porječja rijeke Kupe. Procvatom i provalom osmanlijske vojske u 14. stoljeću, dolazi do migracija štokavaca s jugositoka prema sjeverozapadu čime je došlo do suženja čakavskog i kajkavskog govornog područja (Vince, 2002: 26).

4.2. Štokavsko narječje

Već u srednjovjekovnoj hrvatskoj književnosti štokavsko narječje, posebice u neliturgijskim tekstovima, ozbiljno konkurira kao ogledni primjer za govorni jezik. Vanjski utjecaj, odnosno prodor Turaka uvelike je utjecao na širenje navedenog narječja. Samim time, granica se štokavskog narječja pomiče zapadno: s čakavskim, konkretno, od linije što su je nekoć dijelile rijeke Neretva i Bosna na liniju do koje se nalazi prostor današnje čakavštine, uz uski priobalni pojas. Kajkavsko narječje, u tom trenutku, ima granicu koja se prostire sredinom Slavonije. Migracijama stanovništva, granica štokavskog zauzima zapadni prostor i stvara današnju granicu kajkavskog i štokavskog narječja (Vončina, 1988: 77).

4.3. Kajkavsko narječje

Većina teoretičara i analičara tvrde da je kajkavski književno-jezičnim krug započeo djelovanjem Ivana Pergošića i njegovog *Decretuma*, ali novija istraživanja pokazuju da je u kopnenoj Hrvatskoj na sjeveru bilo i ranijih tekstova koji su prevedeni s mađarskoga čiji se kajkavski predložak izgubio. Upravo su pojave susjednih (slovenski i mađarski) te latinskog jezika temeljni činitelji kajkavskog kruga. S obzirom da je Pergošićev *Decretum* iz 16.

stoljeća kajkavski stiliziran, možemo zaključiti da je do navedenog procesa došlo veoma ranije (Moguš, 2009: 71–72).

4.4. Stilizacija čakavskog i štokavskog narječja

S obzirom na već istaknute činjenice koje su utjecale na migracije stanovništva u ranijem periodu, možemo reći da 16. stoljeće obilježava početak novog bogatog razdoblja hrvatske književnosti, posebice na jugoistoku. Ističe se u stvaralaštvu Marka Marulića, odnosno djelatnost dubrovačkoga, hvarškoga i zadarskoga književnog kruga (Moguš, 2009: 59). Možemo zaključiti da je 16. stoljeće period u kojem se čakavština i štokavština nalaze u ravnoteži (Vince, 2002: 40). U razdoblju stvaralaštva 16. stoljeća, stih u potpunosti zamjenjuje prozu čime je pospješen razvoj književnog iskaza uopće. Autori su se ugledali u srednjovjekovnim motivima iz kojih su crpili frazeologiju i terminologiju, ili pak, formirali novi književni izraz u smislu europske renesanse. Temeljna odrednica bila je da jezični kod počiva na organskim narječjima (Moguš, 2009: 59).

Na štokavskom se književnost počela kasnije razvijati nego na čakavskom, a najduži kontinuitet štokavskog narječja južnoga tipa zauzima dubrovačka književnost (Vince, 2002: 40). Stariji istraživači smtaraju da je izvorni dubrovački govor bio štokavski dok brojne čakavske elemente, koji su zastupljeni u prvih dubrovačkih pjesnika (Šiško Menčetić i Džore Držić), treba prebaciti književno-jezičnom utjecaju koji se iz čakavskih književnih krugova širio na Dubrovnik. Različit stav o utjecaju čakavštine na ranu fazu dubrovačkog pjesništva ima nizozemski slavist van der Berk. Naime, on smatra da je prvobitni dubrovački govor bio čakavskog podrijetla (Vončina, 1988: 78). Binarnost narječja u djelima 16. stoljeća možemo uočiti kod prve generacije dubrovačkih petrarkista gdje se ističu ikavizmi (*prolitje, lip*) pored ijekavizama (*bijelo*), odnosno čakavizmi (*vaze*) pored štokavizama (*kojoj*). Samim time, možemo zaključiti da se pojavila inteferencija dvaju narječja u okviru jedinstvene kulture sfere (Moguš, 2009: 62).

Eduard Hercigonja tvrdi da je ustaljeno mišljenje da „prvi pokušaji jednog šire prihvatljivog (hibridnog) jezika pisane prakse padaju u drugu polovicu 16. stoljeća“ (Hercigonja, 1973: 201). S Hercigonjom su se slagali J. Bratulić i V. Štefanić koji tvrdi da se na području uže Hrvatske i Istre na glagoljskim rukopisima (15. i 16. stoljeće) mogu naći hibridni tekstovi s pomiješanim čakavsko-kajkavskim dijalektalnim svojstvima (Vince, 2002: 34). Analizirajući

tekstove čakavskog i štokavskog književnojezičnog kruga uočavamo isprepletanje dvaju narječja što se uvelike odnosi na autore kao što su Hanibal Lucić, Mikša Pelegrinović i Petar Hektorović. Njihova su djela pisana na čakavskoj osnovici, ali sa znatnim brojem štokavskih elemenata negoli kod ostalih čakavskih pjesnika toga razdoblja (Moguš, 2009: 64). Takva praksa pisanja nastavlja se i u zadarskom čakavskom što se prvenstveno odnosi na poetiku Petra Zoranića i Jurja Barakovića (cilj im je povezati čakavski jug i sjever) (Moguš, 2009: 70). Marin Franičević dolazi do zaključka kako je Hektorovićev jezik mnogo bliži govornoj podlozi, dok je Lucić stilizacijom na bazi čakavštine stvorio poseban jezik pod palicom pjesništva svoga vremena. Nadalje, navodi kako ne postoji nijedan autor koji nije stilizirao pod utjecajem literature tog razdoblja. Ovim se ističe prisutnost jezičnog karaktera kod svih pisaca, ali ipak u njima prepoznajemo jednodijalektnu osnovicu, pa ne možemo reći da je ovakav stil hibridni, već je riječ o jezičnoj stilizaciji (Vončina, 1998: 187).

5. KLASIFIKACIJA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Zanimljiva je činjenica koju Vončina ističe u uvodnom dijelu svoje knjige u kojem prikazuje da se tek sredinom 20. stoljeća ustalila trodioba jezične baštine srednjega doba, iskazana terminima: čakavski književni jezik; kajkavski književni jezik i štokavski književni jezik. Štoviše, dioba formira kriterij za svrstavnje određenog pisca u pojedini književno-jezični tip jer se smatra da je narječje osnovica tekstovima. Takva klasifikacija omogućila je svrstavanje u određenu skupinu većine hrvatskih autora srednjega razdoblja, no postoje neki pisci koji su stvorili anomaliju u podjeli. Riječ je o skupini pisaca koji se javljaju u 17. stoljeću s naglaskom na Petru Zrinskom.

Prvi koji je ustanovio ovaj fenomen je Vatroslav Jagić koji tvrdi da mu je jezik mješovit i šarolik, dok Poljanec Zrinskome pridodaje Frana Krstu Frankopana te ističe da su svoja djela pisali čudnovatom mješavinom naših dijalekata. Hraste ih je u svojoj raspodjeli svrstao u kajkavski književni jezik, iako je istaknuo da je najviše zastupljen čakavski. Još uvijek su aktualne polemike oko svrstavanja navedenih autora u književni kanon jer različiti stavovi i danas strujaju u znanstvenoj literaturi (Vončina 1988: 12). Eduard Hercigonja ističe kako ideja o mješovitom i šarovitom jeziku nije bila kuriozitet koji je vremenski sveden na treću četvrtinu 17. stoljeća, već smatra da je riječ o književnojezičnoj koncepciji velikog vremenskog raspona: od glagoljaša 15. stoljeća do Vitezovića i dalje. Samim time, uspostavljen je četvrti, odnosno hibridni književni jezik.

5.1. Periodizacija

Ponukan Hercigonjinim zaključkom, Vončina u skladu s kronološkim slijedom javljanja pojedinog tipa u srednjem razdoblju, dijeli književno-jezične tipove na: 1. čakavski; 2. štokavski; 3. hibridni; 4. kajkavski (Vončina, 1988: 12). Nemaju svi istraživači povijesti hrvatskoga književnoga jezika isto viđenje podjele književno jezičnih tipova. Naime, Zlatko Vince u svom djelu *Putovima hrvatskoga književnoga jezika* Ozaljski književno-jezični krug svrstava među kajkavski književni jezik (Vince, 2002: sadržaj).

Nadalje, Vončina ističe drugu varijantu periodizacije, kronološku koja bi imala 3 cjeline: 1. kraj 15. stoljeća i cijelo 16. stoljeće; 2. 17. stoljeće; 3. 18. stoljeće i početak 19. stoljeća. Prvi period sadržavao bi kontinuirani tok triju književno-jezičnih tipova i kratka prisutnost četvrtoga (kajkavskoga), sponatana nastojanja za ovladanje latinicom te odsutnost ozbiljnijih jezičnonormativnih djela. Iduću cjelinu krasio bi potpuni mozaik književno-jezičnih tipova u

kojem čakavsko narječje doživljava kulminaciju te opadanje, pretenzije da se riješi dilema navodeći Vitezovića *s maloćom dijačkih aliti latinskih slov obilje hrvaatskga našega jezika dobro ali pravo pisati i brojna jezikoslovna djela* (Kašićeva gramatika, Vrančićev, Mikaljin i Habelićev riječnik). Posljednja cjelina bi se odlikovala dvojnim odnosom književno-jezičnih tipova (štokavski-kajkavski), tradicionalističkim pristupom latinici i neslućenim procvatom jezikoslovlja (rječnici Della Belin, Belostenčev, Šušnik-Jambrešićev, Stullijev, voltićev, gramatike slavonskih autora, Šime Starčevića i Josipa Đurkovečkoga) (Vončina, 1988: 13).

Sličnu periodizaciju razvoja književnog jezika ima i Vince koji u prvi period povijesti potonjeg ističe razdoblje od 12. do kraja 15. stoljeća. S novim stoljećem dolazi i nova cjelina u kojoj prevladava harmonija čakavskog, kajkavskog i štokavskog, s razvitkom pokrajinskih književnosti, ali i s nastankom dvaju jezičnih kompleksa: sjeverozapadnog (sjevernočakavskog-kajkavskog) i jugoistočnog (južnočakavskog-štokavskog). Treći period obuhvaća 17. i polovicu 18. stoljeća u kojoj prevladava štokavština u jugoistočnom skupu te se javlja povećanje pokrajinskih književnosti. Četvrto razdoblje zahvaća drugu polovicu 18. i početna desetljeća 19. stoljeća kada se pojavljuje novoštokavština s ikavsko-ijekavskom osnovom kao jedini pismeni jezik. Sistematizirajući postanak hrvatskoga književnoga jezika, tek u ovoj fazi dolazi do standardizacije, a posljednje razdoblje označilo bi period narodnog preporoda (Vince, 2002: 25).

6. JEZIK OZALJSKOGA KNJIŽEVNO-JEZIČNOG KRUGA

Književnost pisana na hrvatskom jeziku morala se suočiti s dva stanja: idiomaska različitost koju karakteriziraju 3 narječja (štokavsko, kajkavsko i čakavsko) grafijska različitost na trima pismima (glagoljica, ćirilica, latinica). Razlike prve skupine pokušali su u 17. stoljeću smanjiti pisci ozaljskoga književnojezičnoga kruga (Samardžija, 2004: 10).

Područje sjeverozapadne Hrvatske je kompleksno i složeno jer se u prošlosti na tom dijelu naslijedilo nekoliko različitih dijalekatskih stiliziranih tipova književnoga jezika. Riječ je, naravno, o najstarijem hrvatskoglagojlaškom tipu stilizacije književnoga jezika koji potječe od početaka slavenske pismenosti. Jasno je da se radi o jeziku liturgijskih tekstova o kojima smo prije govorili, a osnovica im je bila hrvatska redakcija crkvenoslavenskoga jezika sa znatnim čakavskim natruhama. Djelovanjem Rafaela Levakovića taj se jezik rusificira jer on smatra da je ruskoslavenski jezik ishodišni svim slavenskim jezicima. Levaković je pod ravnanjem ukrajinskih grkokatolika uveo rusku redakciju crkvenoslavenskoga jezika u knjiški repertorij hrvatskih glagoljaša (*Nauk krstjanski* i *Azbukividnjak slovinskij*). Navedena djela su izazvala efekt višegodišnjeg rusko-hrvatskoga hibrida te se smatraju pretkretnicom u njegovanju jezika hrvatskoglagojlaške baštine. Teza o ruskom jeziku kao ishodišnom slavenskom jeziku imat će utjecaja kod pojedinih hrvatskih jezikoslovaca par stoljeća, ali neće imati značajnu ulogu u stilizaciji književnoga jezika (Moguš, 2009: 91).

Drugi tip stilizacije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj okupljao je autore koncentrirane oko Petra Zrinskog (Ana Katarina Zrinski, Fran Krsto Frankopan, Ivan Belostenec, Juraj Ratkaj i dr.). S obzirom da je grad Ozalj tada bio sjedište velikaške obitelji Zrinski, skupina autora u stručnoj literaturi čini ozaljski književno-jezični krug (Moguš, 2009: 91). Pisci navedenog kruga pišu na jezičnim postavkama protestantskih pisaca i Franje Glavinića. Oni imaju tendenciju stvaranja zajedničkog književnog jezika svih naših narječja uz uspostavu čvrste veze između razdvojenog područja hrvatskog južnog i sjevernog književnog područja (Vince, 2002: 37).

Pjesnici Franjo Glavinić, Rafael Levaković, Benedikt Vinković, Đuro Ratkay, Danilo Gvozdek, Pavao Jančić i Zrinski teže za književnim jedinstvom. Postojale su različite osnove i nadogradnje. Na primjer, Belostenčeve *Propovijedi* i Ratkajeve *Kriposti Ferdinanda* nastale su na kajkavskoj osnovi s čakavskim i djelomice štokavski naslojavanjem, a Sirena Petra Zrinskog, *Putni tovaruš* žene mu Ane Katarine i *Vrtlić* njenog brata Frana Krste te *Sibila* (prijevod neutvrđena autorstva) nastale su na čakavskoj osnovi s kajkavskim i dijelom štokavskim naslojavanjem, pa je onda teza o zajedničkom književnojezičnom krugu upitna jer

sama zastupljenost dijalekata upitna. Prema nekim kritičarima, *Zrinsko-frankopanski* krug bi bio ispravniji naziv jer su ipak bili glavni i stalni predstavnici dok na primjer Ratkaj i Belostenec nisu (Pajur, 2011: 56–60). S druge strane, Ozaljski književno-jezični krug dobro je nazvati tako jer kako Vončina kaže, karakteristično za krug su književna i jezična zajednička težnja. Profesor V. Dukat govori da je dobro odvojiti pisce poput Petra Zrinskog, Frana Krste Frankopana, Pavla Vitezovića i dr. u poseban književno-jezični krug jer u njima snažnije progovara neki drugi dijalekt (Vince, 2002: 38).

Vremenski raspon hibridnog kruga objedinjuje početak 15. stoljeća i traje sve do početka 18. stoljeća i Pavla Rittera Vitezovića. Hercigonja je u par rečenica opisao hibridni krug: *„Razlika je ipak u tome što su glagoljaški pisci, stvarajući hibridni jezik svojih rukopisnih kodeksa nastojali djelovanjem u tom pravcu zadovoljiti potrebe jednog užeg područja (prije svega onog na kojem su se dodirivali čakavski i kajkavski dijalekat: Pokuplje, Istra) dok su pisci 16. i 17. stoljeća ovakvom konvergentom usmjerenošću jezika (čak. kajk. ili čak. kajk. štok..) imali na umu interes znatno širih prostora.“* (Vončina, 1988: 191)

U ovom krugu posebnu izdvajaju ikavci, odnosno čakavci i štokavci – Bunjevci koji su živjeli na prostoru tadašnje Vojne krajine. Ekavci kajkavci zauzimaju tek sjeverni rub tog prostora, dok su štokavci jekavci bili na području istočne granice i po uskočkim mjestima u unutrašnjosti. Sve se to nalazimo na malom području Vojne krajine što nije pridonosilo ujednačenoj slici našega jezika. Zato nas ne treba čuditi zašto su pisci koristili sva tri narječja, upravo iz razloga da ih razumije što veći sloj ljudi, a to su jedino mogli ostvariti korištenjem triju narječja čime stvaraju pojam interdijalekta koji karakterizira opisani prostor (Vince, 2002: 37–38).

U 17. stoljeću sve više književnika prestaje pisati na svom rodnom narječju. Spoznaja da se književnost piše na sva tri narječja dovela je do težnje za jezičnim izjednačavanjem. Postojala su 2 načina kako riješiti to pitanje: izabrati jedno narječje kao nositelj jezika – štokavsko narječje ili u drugom slučaju stvoriti jezik s elementima sva tri narječja (Vince, 2002: 39).

7. OBILJEŽJA HIBRIDNOG KRUGA

Iako je na velikaškim posjedima Zrinskih i Frankopana dominiralo čakavsko stanovništvo, uz činjenicu da prvotni zapisi s toga područja predstavljaju čakavsku stilizaciju književnoga jezika, treba istaknuti da pripadnici ozaljskoga kruga u 16. i 17. stoljeću koriste jedan opći književni jezik kojeg možemo nazvati književni koine. Sukladno njegovom nazivu, osnovica tom jeziku nije isključivo čakavska stilizacija, nego trodijalekatna (čakavsko, kajkavsko i štokavsko narječje). Hibridni je jezik mogao funkcionirati jer su mnoge razlike između pisanih narječnih stilizacija bile takve da su se mogle zanemariti u neposrednom prijenosu obavijesti. Nadalje, djelovanju hibridnog kruga pomogli su akcenatski sustavi koji su se uvelike podudarali, morfologija koja je u svim narječjima bila jednaka, a fonološke su i leksičke razlike korištene u stilističke svrhe. Glavni tok se postupno povezivao u čvrst lanac jezičnih jedinica koje su bile zajedničke sjevernočakavskim i južnočakavsko-štokavskim sustavima i postupna prevlast ikavizma nad sjevernočakavskom ikavsko-ekavskom zakonitošću. Na taj se način, čakavski književni izraz, koji je bio spona između sjevera i juga, implementirao u štokavsku ikavsku većinu ostavljajući sve više veznu ulogu štokavskome narječju (Moguš, 2009: 92).

Osnovna obilježja hibridnog književno-jezičnoga tipa su:

1. Težnja, prvo spontana pa namjerna, da se stvori jedinstveni jezik u kojem bi uz temeljno narječje osnovu jezika činilo još jedno dodatno narječje.
2. Utjecaj drugog narječja nije isključivo stilističkog karaktera, nego su jezična obilježja svih narječja jednako zastupljena.
3. Jasna je tendencija hibridnog književno-jezičnog tipa = da tekstovi budu razumljiviji i pristupačniji što većem dijelu nacionalnog prostora s naglaskom na leksički plan. On se očituje u uporabi kontaktnih sinonima (pojam koji objašnjava značenje riječi korištenjem dvaju ili više primjera iz različitih narječja). Već su glagoljaši u 15. stoljeću težili da im djela budu razumljiva što većem broju ljudi, a kontaktne sinonime koriste i pojedini predstavnici čakavskog književno-jezičnoga tipa (Petar Zoranić i Brne Karnarutić).
4. Dijalekatna podloga hibridu je spoj obilježja triju narječja. Prvo područje na kojem se to dogodilo je Pokuplje jer se u njemu nalazi glagoljaštvo od samih početaka. U 15. stoljeću započinje doticaj narječja na tom području koji se najčešće ostvaruje u banalnim

svakodnevnim situacijama (npr. prilikom trgovine, na feudalnim sudovima i ostalim javnim mjestima.) (Vončina, 1988: 192).

Prvi koji je identificirao hibridni književni jezik bio je Vatroslav Jagić, a to je uspio uz djelo Petra Zrinskog *Adrijanskoga mora sirena* iz 1660. godine. Jezik u spjevu nije mogao pripisati niti jednom do tada proučenom dijalektu jer kako i sam navodi da je jezik „*mešovit i šarovit: niti je prava štokavština niti čakavština, a k tomu još ima primiešanih tragova kajkavskoga narječja*“. Isto se potvrdilo dok je proučavao Frankopanovo djelo zbog čega je ustanovio da je trajanje hibridnog jezika bilo jako kratko, prema njegovom mišljenju, treća četvrtina 17. stoljeća što je daleko od istine. Franjo Bučar koji je analizirao hrvatsku protestantsku književnost, dolazi do zaključka da je takav jezik korišten stotinu godina prije pojavih Zrinskih i Frankopana (Vončina, 1988: 192). Važno je i pitanje nastanka hibridnoga jezika, odnosno je li jezik nastao spontano (jer Jagić misli da su predstavnici ovoga kruga životno povezani s različitim dijalekatnim područjima) ili s namjerom o jedinstvenom književnom jeziku razmuljivom za cijelu zajednicu. Kontaktni sinonimi su u tome odigrali najvažniju ulogu jer su pomladili arhaični leksik te dali mogućnost usporedbe leksema različitih dijalekata. Prva konstanta hibrida je interdijalektalnost, dok je druga težnja da jeziku bude osnova nizak i dijalektu primjeren jezični izbor. S obzirom da su tekstovi hibridnog kruga širokog tematskog opusa, temeljno obilježje književnoga jezik Hercigonje ističe tehniku kontaktnih sinonima koja ima tri faze razvoja. U prvoj fazi sinonimi služe kako bi olakšali jezičnu komunikaciju među govornicima različitih dijalekata. U drugoj su zajednička riznica hibridnog jezika dok su u trećoj pomagali u razlikovanju u semantičkim nijansama (Vončina, 1988: 193–194).

8. NAJZNAČAJNIJA DJELA I AUTORI

1. Nikola Dešić: *Raj duše* (Padova, 1560.)
2. Anton Dalmatin - Stipan Istrijan: *Prvi del Novoga testamenta* (Tübingen, 1562.)
3. Pismo Nikole Frankopana Tržačkoga (glagoljički rukopis, 1563.)
4. Pismo popova glagoljaša (glagoljički rukopis, 1563.)
5. Ferenac Črnko: *Podsjeđanje i osvojenje Sigeta* (prijepis glagoljicom, 1566.?)
6. Juraj i Krsto Zrinski: *Darovnica Ivanu Karinčiću* (latinički prijepis, 1574.)
7. Juraj Zrinski: *Pismo Petru Balijardiću* (latinički rukopis, 1600.)
8. Derečkajev rukopis (prijepis s glagoljice, 1621. – 1622.)
9. Franjo Glavinić: *Cvit svetih* (Mleci, 1628.)
10. Rafael Levaković: *Azbukividnjak slovinskij iže općen nim načinom psalterić nazivajetse* (Rim, 1629.)
11. Juraj Ratkaj Velikotaborski: *Kriposti Ferdinanda II.* (Beč, 1640.)
12. Petar Zrinski: *Adrijanskoga mora sirena* (Mleci, 1660.); *Pismo Ani Katarini Zrinskoj* (latinički rukopis, 1671.)
13. Ana Katarina Zrinska: *Putni tovaruš* (Mleci, 1661.)
14. Matija Magdalenić: *Zvončac* (Graz, 1670.)
15. Fran Krsto Frankopan: *Srce žaluje da vilu ne vidi* (1670. ili 1671.); *Jarne bogati* (latinički rukopis, 1669. ili 1670.); *Od Vlašića junaka* (latinički rukopis, sedmi decenij 17. st.)
16. Ivan Belostenec: *Deset propovijedi o Euharistiji* (Graz, 1672.); *Gazophylacium* (napisan prije 1675., tiskan u Zagrebu 1740.)
17. Pavao Ritter Vitezović: *Odiljen'je sigetsko* (Linz, 1684.); *Kronika aliti spomen vsega svijeta vikov* (Zagreb, 1696.); *Lexicon latino-illyricum* (nastajalo između god. 1698. i 1708.); *Priručnik aliti razliko mudrosti cvitje* (Zagreb, 1703.)

18. Juraj Križanić: *Politika ili razgovor o vladateljstvu* (latinički rukopis, 1663.) (Vončina, 1988: 389)

8.1. Petar Zrinski

Poslije uvodne faze dolaze do izražaja najpoznatiji autori ovoga kruga. Petar Zrinski svoje je djelo posvetio za „*vse hrvacke i primorske krajine hrabrenim vitezovom*“ čime je želio prevesti tekst na hrvatski jezik kako bi ga razumjelo što više Hrvata koji su tada govorili različitim narječjima što uzima u obzir pri prijevodu. Povijesno gledano, Hrvati su tada bili stjerani u malom dijelu Vojne krajine pa kako Zrinski kaže to je područje predstavljalo „čitavo stanje našega jezika u malom“. Zbog istaknutih okolnosti, jezik kojim piše Zrinski ima elemente sva tri narječja i čini poseban interdijalekt. Poticaj, ali i opravdanje za takav način pisanja i korištenja više narječja Zrinski je mogao dobiti od Franje Glavinića i Ivana Belostenca koji ga je vjerojatno savjetovao oko nekih jezičnih pitanja. Njegov jezik u propovijedima nastaje miješanjem kajkavskog i čakavskog narječja sa nekim štokavskim dijalektima (Vince, 2002: 37).

Uz *Pismo Ani Katarini Zrinskoj* latiničnog rukopisa koje je napisano godinu dana prije samog pogubljenja, ističe se njegovo djelo *Adrijanskog mora sirena* u kojem je istaknut najstariji morfološki sustav u sva tri roda imenica. Spoznaja da je jezik Petra Zrinskog u navedenoj pjesmi mješovit i šarovit dovela je do toga da se izdvajaju tri pisca, a to su Zrinski, Frankopan i Vitezović. O njima Vončina piše sljedeće: „*Ovaj proces mešanja dijalekata postao je još jači i izrazitiji kad su se u književnosti javili prvi predstavnici višeg hrvatskog plemstva Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan. Oni su živeli u različitim našim krajevima s različitim govorima, pa su svoja dela pisali čudnovatom mešavinom naših dijalekata.*“ (Vončina, 1988: 188).

8.2. Ana Katarina Zrinska

U svoje vrijeme bila je najveća hrvatska pjesnikinja te se smatra najznačajnijom ženom kulture i duha pisane riječi Hrvatske. Autorica je molitvenika *Putni tovaruš* koji je pisan obilježjima ozaljskog književnojezičnog kruga. Djelo objedinjuje cijeli vjerski život jednog naroda, a sam se sadržaj sastoji od povijesti crkve i njezine teologije te cjelokupnosti

duhovnog života jednoga naroda. Osim molitvenika, autorica je knjige gatalice *Sibile*. Gatalica Ane Katarine Zrinski nije izvorno djelo već je prijevod ugarske *Fortune*, a ona njemačke (Jančić, 2013: 149). Ona rješava dvojnost u državnom nazivu (*hrvatckoga i sloivnskoga orsaga*) hrvatskim nazivom za jezik. Ponekad ostvaruje sjevernočakavsku punu vokalnost, dok je drugi izbjegava koristeći kajkavizme. Služi se štokavskom zamjenicom *što* te unosi dosta leksičkih hungarizama koji su se udomačili u kajkavskoj sredini. Koristi i kontaktne sinonime (*vrste* i *fele*) čijim uvođenjem tekst razumije više ljudi uz naglašenu njihovu važnost u stilskom oblikovanju teksta (Vončina, 1988: 223).

8.3. Fran Krsto Frankopan

Fran Krsto Frankopan autor je pjesme *Srce žaluje da vilu ne vidi* koja je napisana u tragičnim trenucima kada je očekivao svoje smaknuće, a uz nju napisao je *Jarne bogati* te *Od Vlačića junaka* (Vončina, 1988: 227).

8.4. Ivan Belostenec

U 17. stoljeću Ivan Belostenec napisao je svoj latinsko-hrvatski i hrvatsko-latinski rječnik *Gaophylacium seu latinoillyricorum onomatum aerarium tj. Gazophylacium illyricom-latinum*. Riječ *gazophylacium* objasnio je kao kinčena komora, hiža, ali mjesto gdje je spravljen kinć što vi označavalo kutiju u kojoj se sprema nakit. Riječi koje nisu bile kajkavske crpio je iz rječnika Fausta Vrančića i Jakova Mikalje (Moguš, 2009: 93). To je najbogatiji rječnik kajkavskog narječja sa elementima drugih narječja. S obzirom da je živio u Pokuplju, Josip Vončina je rekao da poznavanje samo jednog narječja nije dovoljno dobro za komunikaciju. U Belostenčevom rječniku vidljiva je težnja za interdijalektom i zato koristi kontaktne sinonime. Vrijeme je često provodio na putovanjima, bio je upoznat s radom Franje Glavinića i sve je to dovelo do rječnika u kojem se u manjoj mjeri nalaze štokavski i kajkavski izrazi. Rječnik je izdan nakon Belostenčeve smrti zbog smaknuća njegovih mecena u Bečkom Novom Mjestu. Da Zrinski i Frankopani nisu pogubljeni, rječnik bi bio izdan već u 17. stoljeću (Vince, 2002: 69–70). *Gazophylacium* je bitan jer su preko njega književnici sa sjevera mogli bolje upoznati dubrovačku književnost i lakše shvatiti štokavsko ikavsko narječje što je bio slučaj kod Tituša Brezovačkog i Antuna Kanižlića (Vince, 2002: 70). U svom *Gazofilaciju* (riznica) Belostenec za riječ *dictionarum* kaže čitatelju da je to knjiga u

kojoj se nalaze osnovni podaci o tisućama hrvatskih riječi iz općeg leksika koje su različite po podrijetlu, po stupnju prilagodbe i uporabi (Samardžija, 2004: 9).

Za Ivana Belostenca zaključak je sljedeći: „*Treba pročitati samo nekoliko stranica, pa da se dođe do uvjerenja, kako Belostenec nije htio pisati ni samo za kajkavce ili samo za čakavce, već za Hrvate uopće.* U tekstu koji u sebi ima riječi sva tri narječja vrlo je teško ustvrditi pojedine narječne udjele. Belostenec u svom rječniku navodi koje riječi ne pripadaju kajkavskom narječju (nekajkavske riječi) i označava ih kao dalmatinske (D = dalmatice), slavonske (Scl = sclavonice) ili kao slavonski turcizam (Turc. Scl. = turcico sclavonice) (Vončina, 1988: 189–190).

8.5. Pavao Ritter Vitezović

Pavao Vitezović koji je rođeni čakavac, piše spajajući elemente čakavštine i kajkavštine s vremenom ubacivajući štokavštinu. Tako temelj njegova jezika čine sva tri narječja čime je uspješno ujedinio Sjever i Jug. Na samom vrhu, Vitezović je želio zamjenu lokalnih imena onim nacionalnim te smatra da ujedinjenost Hrvatske nije samo u teritorijalnom smislu važna, nego i u onom jezičnom i književnom. Želi ujediniti razdvojeni narod koji živi na rasjepkanom teritoriju. Cijelo njegovo djelovanje (reforma latiničke grafije, neštampani rječnik) imat će svoje mjesto u radu iliraca (Vince, 2002: 38–39). Pavao Ritter Vitezović sastavio je veliki rječnik hrvatskoga jezika *Lexicon latino-illyricum* u dva dijela: hrvatsko-latinski i latinsko-hrvatski. Prvi dio je izgubljen, a drugi je sačuvan samo u rukopisu, a osim pisanja rječnika, bavio se reformom grafijskog sustava (Vince, 2002: 73). Drugo njegovo poznato djelo naziva se *Odiljenje sigetsko*. Smatra da jezik treba biti očišćen od stranih riječi jer je hrvatski jezik bio utjecajem latinskog, mađarskog i njemačkog jezika čime stječe titulu jezičnog puriste. Književni jezik treba biti čist od tuđica, a to se može postići upotrebom domaćih izraza bez obzira na njihovu dijalektalnu pripadnost (Vince, 2002: 91–92).

9. ZRINSKI NAKON SMRTI JURJA V. I POČETAK KRAJA

Juraj V. Zrinski umro je vrlo mlad sa samo 28 godina u Požunu, sa suprugom Magdalenom je imao dva sina Nikolu koji se rodio 1620. godine u Čakovcu i godinu mlađeg Petra. Majka im se nakon muževe smrti preudala, a o djeci se brinula nekolicina ljudi, među kojima i Ferdinand II. Obojica su se obrazovala u Grazu te su imali tutulu bana, Nikola od 1647. godine do svoje nesretne smrti 1664. godine, a Petar od 1665. godine do pogubljenja 1671. godine. Pokazatelj da su Nikola i Petar koristili hrvatski jezik bio je taj što su se uvijek potpisivali kao Zrinski, rijetko su koristili latinski oblik Zrin ili Zrinio. Kao što smo već istakli, oni su upravljali velikim naslijeđenim bogatstvom, štoviše, njihovi su se posjedi u 16. stoljeću protezali od Mure do Međimurja kroz Bansku Hrvatsku pa sve do Jadranskog mora i Dalmacije. Nikola i Petar su 1638. godine podijelili posjede na dva jednaka dijela (Jančić, 2013: 38–42). S obzirom da je Nikola više vremena provodio u Čakovcu, stekao je upravu i nad Međimurjem dok je Petar vrijeme provodio u Ozlju te je vladao Božjakovinom, Ribnikom te primorskim i vinodolskim krajevima. U zajedničkom vlasništvu bila je samo luka Bakar (Jančić, 2013: 47). Veze Zrinskih i Frankopana postaju još čvršće ženidbom Petra Zrinskog i Ane Katarine Frankopan koje se dogodilo 27. listopada 1641. Šest godina kasnije kralj Ferdinand je imenovao Nikolu za hrvatsko-slavonskog bana, a 1657. godine Ferdinand umire (Jančić, 2013: 46–48). Turci su Ferdinandovom smrću imali slobodan prolaz u daljnjem otuđivanju ostataka Hrvatske jer su Habsburgovci bili zauzeti dinastičkim borbama na zapadu pa nisu mogli reagirati na istoku. Nadalje, sami to nisu htjeli jer vraćanje posjeda od Turaka hrvatskim, pa tako i ugarskim plemićima, znatno bi ojačalo plemstvo i dovelo do novih sukoba na relaciji hrvatsko-ugarskog plemstva i Bečkog dvora (Strčić, 1991: 38).

9.1. Odnos Nikole i Petra Zrinskog sa Leopoldom I.

Osnovni cilj Nikoline politike bila je dobra organizacija hrvatske vojske kako bi Hrvati i Mađari mogli osloboditi svoje zemlje od napada Osmanlija bez pomoći Beča. Ferdinanda je naslijedio najmlađi sin Leopold I. Njegova namjera bila je da Ugarsku i Hrvatsku pretvori u pogranični teritorij čija će zadaća biti zaštita Bečkog dvora od turskih napada. Leopold i suradnici su željeli oduzeti svaki dio samostalnosti koje su zemlje imala do tada. U iščekivanju nadolazećeg sukoba s Osmanlijama, Nikola Zrinski dobiva dopuštenje da sagradi utvrdu kako bi zaštitio Hrvatsku i Štajersku. Sagrađen je Novi Zrin na ušću Drave i Mure (Jančić, 2013: 49–51). Iako je Petar pobjedio kod Beča, a Nikola kod Osijeka u bitkama s Turcima, Leopold je predao Turcima Novi Zrin 30. lipnja 1664. godine smatrajući ga

nepotrebnom strateškom točkom (Pandžić: 6). Leopold i Osmanlije su potpisali ugovor o miru iste godine u kojem je jedna točka bila da Novi Zrin mora biti uništen (Jančić, 2013: 55). Odredbama varšavskog mira stanje između Habsburške monarhije i Osmanskog Carstva bilo je isto kao i prije sukoba. Naime, sva područja koje je hrvatsko-ugarsko plemstvo oduzelo Osmanlijama moralo im je biti vraćeno. Ispostavilo se da je napor plemstva u Hrvatskoj i Mađarskoj bio uzaludan što je dovelo do još većeg otpora u našim velikaškim krugovima (Strčić, 1991: 38). Mir je vrijedio 20 godina (Razni autori, 2005: 110). Uz Zrinske su stali značajni Mađari – palatin Ferenc Wesseleny, ostrogonski nadbiskup Juraj Lippay, vrhovni sudac kraljevske kuće Ferenc Nadasdy i dr. S obzirom da je hrvatski prostor prvi na udaru Osmanlija, a pomoć Beča nemoguća, Zrinski i Frankopani su tražili saveznike u Švedskoj, Veneciji i Francuskoj. Pisali su francuskom kralju Luju XIV. nudeći mu krunu, a zauzvrat su tražili vojnu i novčanu pomoć u borbi protiv Turaka što je za krajnji cilj imalo osloboditi Hrvatsku (Blažević, 2008: 92).

9.2. Kraj Zrinskih i njihova urota

Nikola je trebao ići u Beč jer je kralj saznao za tajna i urotnička pisma s Ludvikom, no u tome ga je spriječila smrt (Jančić, 2013: 57). Tijekom lova ga je ubio vepar, a događaj se zbio 18. studenoga 1664. godine u Kuršanečkom lugu, a Nikola je pokopan tri dana kasnije u obiteljskoj grobnici pavlinskog samostana sv. Jelene kod Čakovca (Jančić, 2013: 151). Godine istraživanja dovele su do toga da se slučajna smrt gleda kao organizirano ubojstvo jer dosta toga ne odgovara u priči kao na primjer zašto je lovac Stjepan Paku koji je javio banu za veptra do kraja svog života dobivao novčanu naknadu od Bečkog dvora i sl. (Jančić, 2013: 60)

Ovdje počiva nekoć nepobejdiv, od veptra ubijeni Zrinski, koji je svojim neprijateljima velik oteo plijen. Pobjednik, koji je savladao divlje zvijeri i mačem uništavao neprijatelje, sam je pobijeđen od razbješnjele zvijeri. On je doduše završio životni napor i djelo, ali je time domovini nesretnu zadao bol. On se s visine našem čudi udesu, ali će njegova propast oplakivati njegovu smrt. Sreća ga nikako nije mogla sačuvati pod oružjem, nesreća ga otela udesu i ništa drugo. Jer zla sudbina je ljudima bliska, u ogledalu ovom, svaki se može vidjeti sam (Feletar, 2003: 113).

Latinski natpis na kamenom obelisku kojega u čast Nikole Zrinskog podiže čakovečka grofica Ana Maria Pignatelli Althan 1750. godine

Nikolin posao preuzimaju Petar i Ana Katarina koji nastavljaju tražiti saveznike. Uz njih su bili Petrov zet Franjo II. Rakoczy, grof Erazmo Tattenbach- poglavar Štajerske i gorički grof Thurno. Unutar Hrvatske i Ugarske raste nezadovoljstvo. Na samom kraju Petar Zrinski je ponudio savezništvo Osmanlijama (priznavanje sultana, danak od 12 000 talina, 30 000 momaka za vojsku, a Zrinski bi bili nasljedni vazalni kmetovi. Iako je plemstvo bilo uz Petra, nisu pristali na moguću suradnju sa Osmanlijama. Pomoć je izostala i od katoličkog svećenstva (Strčić, 1991: 39-40). 1670. godine bečki dvor je saznao sve o tome što je dovelo do utamničenja Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana. Zaplijena posjeda započela je godinu dana prije smaknuća. Hrvatska se nije mogla obraniti od carskog pustošenja jer su donedavno bili saveznici, a jedini koji su mogli pružiti otpor bili su Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan koji su putovali u Beč. Primjer zaplijene posjeda je onaj na području Karlovca gdje je bila tvrđava na Švarči (obuhvaćala je gradove kao što su Mostanje, Mrzlo polje, Galovićevo u Jušićevo selo), na području Ozlja čije se imanje prostiralo s lijeve i desne strane Kupe, na zapadu do Kranjske, a na istoku do Mrežnice i Korane te zadnji primjer zaplijene u Ribniku (Jančić, 2013: 69–83). Tijekom okupacije posjeda došlo je do masovne krađe pokućstva, žitarica, vina, stoke, zlata, srebra i dr. Službena konfiskacija posjeda provedena je od 19. svibnja do kraja lipnja 1670. godine koju su proveli službenici Ugarske komore Petar Prašinski i Franjo Špoljarić (Adamček, 1972: 42).

Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan pogubljeni su 30. travnja 1671. godine u Bečkom Novom Mjestu (Pajur, 2011: 58). Kraljevska ugarska komora postala je vlasnik Zrinsko-frankopanskih imanja (primjer imanja u Gorskom kotaru, Vrbovsko, Brod na Kupi, Vinodol, Grobnik i dr.) (Jančić, 2013: 125). Na račun posjeda Zrinskih i bogatsva od 1673. do 1679. godine Ugarska kraljevska komora imala je prihod od 20 000 forinti godišnje sa oduzetih imanja. Kralj je dobivao istu količinu novca od imanja, a samom prodajom imanja u periodu od 1670. do 1680. godine, kraljevska komora zaradila je još 90 000 forinti (Strčić, 1991: 43). U hrvatskoj povijesti urota je postala simbolom otpora tuđinskom pritisku te je ostala poznata kao borba za političku, gospodarsko-ekonomsku, društvenu i kulturnu slobodu (Strčić, 1991: 35). Tako je započeo pad Banske Hrvatske čiji su gospodarski i kulturni razvoj Habsburgovci naglo prekinuli. Polako je prekinut i nacionalni razvoj jer su germanizacija i mađarizacija brže prodirale na ova područja. Habsburgovci su ispunili svoj cilj – država je bila jedinstvena, upravljalo se centralistički iz Beča, a plemstvo je bilo pregaženo, iako su nastavili borbu za svoj opstanak i opstanak „ostataka“. Za borba je bila otežana jer više nisu imali pomoć velikih

Zrinskih i Frankopana te nisu mogli ostvariti cilj o samostalnosti sa istom željom i mogućnostima kao prije pedesetak godina (Strčić, 1991: 43).

Nasilna smrt Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana u Bečkom Novom Mjestu naglo je prekinula njihovo stvaralaštvo i razvoj jedinstvenog književnog tipa. Da nije bilo pogubljenja, sa jezične strane u budućnosti bi došlo do objavljivanja gramatike na jeziku karakterističnom za grad Ozalj i okupljene oko Zrinskih i Frankopana. Tako je nastao poseban interdijalekt. Zrinski u svojoj Sireni upotrebljava baš taj interdijalekt i odbacuje posebnu čakavštinu i kajkavštinu. Korištenje sva tri narječja kod Zrinskoga su vidljiva u pismu supruzi Ani Katarini Zrinski, rođenoj Frankopan, netom prije vlastitog pogubljenja 1671. godine.

9.3. Sudbina perostalih članova obitelji Zrinski nakon smaknuća

Bečki dvor se osim Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana bojao i njihovih članova obitelji. U prvom redu se to odnosi na Anu Katarinu Zrinski i njezinu djecu te na jednog potomka Nikole Zrinskog, sina Adama.

Ana Katarina Zrinski je nakon urote i pogubljenja odvojena od vlastite djece, a svoj je život provela u tamnici i samostanu. Umrula je 1673. godine u Grazu i pretposavlja se da su njeni posmrtni ostatci u istoj grobnici sa njezinim sinom (Feletar, 2003: 111).

Anina i Petrova najstarija kći Jelena udala se 1666. godine za Franju Rakoczya koji je aktivno sudjelovao u uroti, ali je platio veliku odštetu kako bi spasio svoj život (Pandžić, 1971: 56).

Judita Petronila Zrinska, druga kćer Ane Katarine i Petra Zrinskog, bila je opatica klarisa u samostanu u Zagrebu. Kako je živjela u samostanu nije imala nasljednika. Umrula je oko 1700. godine (Pandžić, 1971: 56).

Zora Aurora Veronika je također život provela u samostanu uršulinki u Klagenfurtu jer nije imala drugog izbora čime se ugasio rod Šubića sa ženske linije (Jančić, 2013: 191–193).

Adam Zrinski, sin Nikole Zrinskog i Sofije Lobl, je usko povezan uz Beč zbog njegovog školovanja. Nije imao kvalitete i hrabrosti kao svoj otac, štoviše nedostatak hrvatskog domoljublja nema hrabrosti za veće pothvate. Poginuo je kao časnik austrijske vojske 1641. godine bez nasljednika (Pandžić, 1971: 57).

9.4. Posljedice Zrinsko-frankopanske urote

Kontroverzno pogubljenje dvojice velikaša dovelo je do zastoja u razvoju ozaljskoga književnog kruga. Umjesto da ozaljski krug doživi vrhunac svog djeovanja, u najbitnijem trenutku nestaju najznačajniji njegovatelji koji su širili vidike na širem području Hrvatske. Tako je zaleđena ideja i stoljetno zalaganje da se u banskoj Hrvatskoj ostvari poseban tip književnoga jezika koji je imao mogućnost na proširenje od Ozlja do Lepoglave i Varaždina u jednom smjeru, a u drugom od Trsata do Vinodola s naglaskom da bi svoje najznačajnije uspjehe doživio u zavičajnom krugu između Kupe i Velebita. Iako je ideja u višedijalekatnom stiliziranom književnom jeziku zaživela, ne možemo reći da je obuhvatila duži vremenski period. Sasječena do korijena u Bečkome Novome Mestu, njezin put za ponovnu ekspanziju bio je sužen i usporen jer su svi koji su bili pod vlasništvom Zrinskih i Frankopana razgrabljeni i devastirani (Moguš, 2009: 98).

10. ZAKLJUČAK

Pogubljenje Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana označilo je prestanak djelovanja ozaljskoga književno-jezičnog kruga. Njihovo ubojstvo otvara brojne polemike i razmišljanja, a jedno od njih kako bi hrvatski književni jezik izgledao danas? 1671. godina se u hrvatskoj historiografiji karakterizira među najcrnje godine, isto možemo reći i za književni jezik jer upravo djela pisana u razdoblju urote sadrže najviše elemenata tzv. jezičnog *koinea*. Dodir dvaju narječja javio se prije 17. stoljeća i ozaljskoga književnog kruga, ali analizirajući djela dolazimo do zaključka da se radilo isključivo o jezičnoj stilizaciji. Pripadnici ovog kruga pokazali su nam kako svrha nije bila hotimično nabacivanje različitih elemenata, nego sustavno osviještenje naroda da svi pričamo istim jezikom, iako koristimo različite lekseme u razdoblju kada su zbog turskih napada svedeni na ostatke ostataka i kontrolirani Habsburgovcima iz Beča. Miješanje narječja najviše se osjeti na području Vojne krajine koju su migracijama nastanili stanovnici iz svih dijelova Hrvatske. Uključujući podatak da su Zrinski i Frankopani u 17. stoljeću imali snažan politički utjecaj, daje nam naslutiti da bismo danas hrvatski jezik učili kao interdijalekatni sa čakavskom, kajkavskom i štokavskom osnovicom. Jedino što je nedostajalo ozaljskom književnom krugu je gramatika za koju možemo pretpostaviti da bi izgledala slično kao Vitezovićev i Belostenčev riječnik (uporaba triju narječja).

POPIS LITERATURE

Hercigonja, Eduard. *Kajkavski elementi u jeziku glagoljaške književnosti 15. i 16. stoljeća* (Prilog istraživanju kontinuiteta hrvatskog književnog jezika), Croatica. Prinosi poučavanju hrvatske književnosti, sv. 5, Zagreb 1974.

Jančić, Ivan. *Obitelj Zrinskih i Frankopana: nastajanje i nestajanje* / [suradnici-koautori Mara Smičiklas, Jasenska Staničić, Zvonimir Gerber : fotografije Z. Gerber... er. al.], Ozalj 2013.

Mažuran, Ive. *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Golden marketing, Zagreb, 1998.

Moguš, Milan. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod globus, Zagreb, 2009.

Samardžija, Ivo. *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2004.

Razni autori. *Povijest Hrvata. Druga knjiga: Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata*, Zagreb: Školska knjiga, 2005. (monografija)

Vujić, Antun. *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 svezaka*, Pro Leksis – Večernji list, Zagreb, 2007.

Šišić, Ferdo. *Povijest Hrvata*, pregled povijesti hrvatskoga naroda 600.-1526., Marjan tisak, Split, 2004.

Vince, Zlatko. *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2002.

Vončina, Josip. *Jezična baština*, Književni krug, Split, 1988.

IZVORI S INTERNETA

Adamček, Josip. *Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću.*, Radovi 2, br. 1 (1972): 23.-46. <https://hrcak.srce.hr/57587>

Blažević, Zrinka i Cocha, Suzana. *Zrinski i frankopani – strategije i modeli heroizacije u književnom diskursu.*, Radovi 40, br. 1 (2008.): 91-117 <https://hrcak.srce.hr/49038>

Feletar, Dragutin. *Banica Katarina i sjevernohrvatski krug Zrinskih.*, Podravina 2, br. 4 (2003.): 101-120. <https://hrcak.srce.hr/79081>

Pajur, Franjo. *O Zrinsko-frankopanskoj uroti*, Kaj 44 (218), br. 5 (312) (2011): 57.-67. <https://hrcak.srce.hr/76102>

Pandžić, Miljenko. *Hrvatski knezovi Zrinski i Frankopani*: (1971.) katalog izložbe, https://www.hismus.hr/media/documents/izdavastvo/ID-11971_Hrvatski_knezovi_Zrinski_i_Frankopani.pdf

Petrić, Hrvoje. *Nikola IV. Šubić Zrinski*, Hrvatska revija, br 3 (2017.) (<http://www.matica.hr/hr/530/nikola-iv-subic-zrinski-27448/>)

Strčić, Petar. *Zrinsko-frankopanska urota.*, Fluminensia 3, br. 1-2 (1991.): 35-47. <https://hrcak.srce.hr/132761>

ZNANSTVENI RADOVI

Regan, Krešimir. *Plemićki gradovi, kašteli i tvrđave obitelji Zrinski // Povijest obitelji Zrinski / Ladić, Zoran ; Vidmarović, Đuro (ur.).* Zagreb: Matica Hrvatska, 2007. str. 137–192.

SAŽETAK

Ozaljski književno-jezični krug u kontekstu povijesti hrvatskoga književnoga jezika ima snažan utjecaj u 17. stoljeću. Razvitkom triju narječja (čakavsko, štokavsko i kajkavsko) dolazi do miješanja elemenata na pojedinim područjima Hrvatske, uz naglasak na Vojnu krajinu. Glavni predstavnici ovoga kruga okupljeni su oko velikaških obitelji Zrinskih i Frankopana čija nesretna životna sudbina diktira razvoj (Petar Zrinski, Ana Katarina Zrinski, Fran Krsto Frankopan, Pavao Ritter Vitezović, Ivan Belostenec i dr.) Neki ga nazivaju i hibridnim književno-jezičnim krugom. Osnovna obilježja su želja prvo spontana pa onda namjerna, da jezik približe što većem broju ljudi, interdijelektalnost te upotreba kontaktnih sinonima. Osim pjesama i pisama, u ovom krugu nalaze se i dva rječnika, ali uz nedostatak karakteristične gramatike koja bi vjerojatno bila napisana da glavni predstavnici velikaških obitelji Zrinski i Frankopana nisu 1671. godine pogubljeni u Bečkom Novom Mestu čime je prekinut njihov utjecaj kako na politički razvoj, tako i na razvoj hrvatskoga književnog jezika.

Ključne riječi: Ozaljski književno-jezični krug, hibrid, Zrinski i Frankopani, pogubljenje u Bečkom Novom Mestu 1671. godine

SUMMARY

In the historical context of the Croatian literary language, the Ozalj literary-linguistic circle had a strong influence in the 17th century. The development of three dialects (Chakavian, Shtokavian and Kajkavian) led to the mixing of elements in certain areas of Croatia, with an emphasis on Vojna Krajina. The main representatives of this circle are gathered around the noble families Zrinski and Frankopan, whose unfortunate life fate dictates the development (Petar Zrinski, Ana Katarina Zrinski, Fran Krsto Frankopan, Pavao Ritter Vitezović, Ivan Belostenec, etc.). Some call it a hybrid literary-linguistic circle. The basic characteristics are the desire, first spontaneous and then deliberate, to bring the language closer to as many people as possible, interdialectalism and the use of contact synonyms. In addition to poems and letters, there are also two dictionaries in this circle, but with the lack of a characteristic grammar that would probably have been written if the main representatives of the noble families Zrinski and Frankopan had not been executed in Vienna's New Town (Wiener Neustadt) in 1671, which ended their influence on political development, as well as the development of the Croatian literary language.

Key words: the Ozalj literary-linguistic circle, hybrid, Zrinski and Frankopan, execution in Vienna's New Town in 1671